

TÜRÜK
Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
2014 Yıl:2, Sayı:4
Sayfa:139-160

ISSN: 2147-8872

AHTERÎ-İ KEBİR'İN TÜRK SÖZLÜK BİLİMİNE KATKILARI (I)

Ayşe Nur Sır Dünder*

ÖZET

Ahterî-i Kebîr, Muslihiddin Mustafa Ahterî Efendi tarafından 1545'te Kütahya'da telif edilmiştir. Arapçadan Türkçeye muhtasar iki dilli bir sözlüktür. XVI. yüzyıl Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini yansıtan önemli bir eserdir. Zengin söz varlığı ile Türk dili araştırmalarında başvuru kaynağıdır. Söz varlığında, *Tarama Sözlüğü* ve *Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü*'nde kayda geçmemiş, tespit edilmeyi bekleyen çok sayıda sözcük barındırır. Eser üzerinde yapılacak çalışmalar, hem Türk dilinin bugünkü durumunu anlamak hem Eski Türkiye Türkçesinin diyalektolojik sınıflandırılmasına yardımcı olmak hem de sözlük bilimine katkıda bulunmak bakımından Türkoloji çalışmalarına fayda sağlayacaktır.

Bu çalışmada, Eski Türkiye Türkçesi ağzlarının söz varlığı dikkate alınmıştır. Bu doğrultuda *Ahterî-i Kebîr* taranarak standart Türkiye Türkçesinde kullanılmayan ancak Türkiye Türkçesi ağzlarında kayıt altına alınan sözcükler tespit edilmiştir. Belirlenen sözcük sayısının çok olması, yapılan çalışmanın kapsamını daraltmıştır. Dolayısıyla *Tarama Sözlüğü*'nün söz varlığı ile *Ahterî-i Kebîr*'deki Türkçe sözcüklerin ses, şekil ve anlam bakımından karşılaştırılması bir sonraki çalışmaya bırakılarak bu çalışmada *Tarama Sözlüğü*'nde bulunmayan fakat *Derleme Sözlüğü*'nde bulunan *Ahterî-i Kebîr*'deki Türkçe sözcükler üzerinde durulmuştur. Öncelikli olarak bunların *Derleme Sözlüğü*'nde bulunup bulunmadığı belirlenmiş daha sonra her iki eserde mevcut olanları, şekil ve anlam açısından karşılaştırılması yapılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda sözcükler sınıflandırılmış, alt başlıklar altında tablo şeklinde sunulmuştur. Bunların sayısal değerleri de sonuç kısmında yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahterî-i Kebîr, Derleme Sözlüğü, söz varlığı, sözcük, ağız özellikleri

AHTERÎ-İ KEBİR'S CONTRIBUTION'S TO TURKISH LEXICOLOGY (I)

ABSTRACT

Ahterî-i Kebîr was accommodated by Muslihiddin Mustafa Ahterî Efendi in 1545 in Kütahya. It is a brief bilangual dictionary from Arabic to Turkish. It is a signigicant work, that reflect the language properties the Anatolian Turkish of XVI th century. It is reference resource of Turkish

* Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, a.nur95@gmail.com

Language with rich vocabulary. Its carrying the properties of Afyon and Kütahya dialect properties, in addition, for it includes the words which are unrecorded in *Turkey Turkish Dialects Dictionary*, it is of great importance. Studies which will be done on vocabulary of the work will help Turcology studies in terms of both understanding the current situation of Turkish language and contributing to *Compilation Dictionary* and also for bearing traces of historical Turkish dialects.

In this study, old Turkey Turkish Dialects of vocabulary are considered. However, the words were determined which are unused in Standard Turkey Turkish and recorded in Turkey Turkish Dialects by scanning of *Ahterî-i Kebîr*. The scope of this study was narrowed because of the number of determined words were too much. Therefore the comparison of the vocabulary of *Survey Dictionary* with turkish words of *Ahterî-i Kebîr* was left to the next study. In this study focused on the words of included of *Ahterî-i Kebîr* but words of *Survey Dictionary*. First of all these words has been identified that present in *Compilation Dictionary* and then in both works available words are compared as form and meaning. The words have been classified according to obtained data and these have been presented in tables as subtopics. Numeric values of these are included in the results of this study.

Key Words: Ahterî-i Kebîr, Compilation Dictionary, vocabulary, meaning, dialect properties

Giriş

Ağzılar; yazı dilinin bozulmuş bir şekli değil, onun yanında, fakat ondan bağımsız olarak yaşayan ve nesiller boyu devam edegelen dil değerleridir (Buran, 1996, s. 3). Türkçenin değişik bölgelerinde konuşulan, yazılı bir standardı bulunmayan, siyasi anlamda bağımsız bir dil olmadığı gibi dil özellikleri bakımından da hiyerarşik olarak bağlı bulunduğu standart dilden çok farklı olmayan, okullarda öğretilmeyen, resmi ve yarı resmi durumlarda kullanılmasından kaçınılan varyantlardır (Demir, 1999, s. 67). Ağız çalışmaları ile bu varyantlar tespit edilir, değerlendirilir ve bilimsel yöntemlerle ağız sözlüklerine aktarılır.

Ağız sözlükleri; belli bir yörede konuşulan ve yazı diline geçmemiş söz varlığını içeren, yazı dilinde kullanılmasına rağmen bölge ağzında anlam değişmesi görülen sözcükleri ele alan (Akar, 2009a: 4) kaynak eserlerdir. Bu eserler, yüzyıllar boyu nesilden nesile devredilen dil değerlerini korudukları için Türkoloji çalışmalarında önem taşırlar.

Türkiye’de ağız sözlükleri ile ilgili çalışmalar, XIX. yüzyılın ortalarında yabancı araştırmacılarla başlamış olsa da dil devriminden sonra şekillenmiş ve sözlükçülük belli bir yöneme oturtulmaya çalışılmıştır. Ağız sözlüğü çalışmaları, 12 Temmuz 1932’de Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin kurulmasından sonra hız kazanmış, derlenen sözcükler bir sözlük düzeninde *Türkiye’de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi* adıyla yayımlanmış, kesintisiz bir şekilde devam eden çalışmalar neticesinde derlenen sözcüklere yeni malzemeler eklenmiş, eski ve yeni malzemeler birleştirilmiş ve *Derleme Sözlüğü* adı altında basılarak 6 cilt halinde bilim adamlarının hizmetine sunulmuştur. TDK tarafından hazırlanan ve satışta olan *Derleme Sözlüğü*, 1932-1934 yılları ile 1952-1959 yılları arasında yapılmış olan iki büyük derleme çalışmalarının ürünüdür.

Bugüne kadar yapılan ağız çalışmaları yüz elli yıllık bir derlemenin ürünü olan ağız sözlükleri, Türkiye Türkçesi ağızlarının bütün söz varlığını yansıtması bakımından yeterli değildir. Anadolu'nun dört bir yanında henüz kayıtlara geçmemiş ve araştırmacılar tarafından hâlâ tespit edilmeyi bekleyen sözcüklerin olduğu muhakkaktır. Durum böyle olunca ağız çalışmalarının idame ettirilmesi, daha pek çok sözcüğün, deyim ve atasözünün gün ışığına çıkarılmasını sağlayacaktır. Ancak söz derleme çalışmalarında sadece yöresel derleme çalışmalarıyla kaydedilen metinler değil, Eski Türkiye Türkçesinin diyalektolojik özelliklerini yansıtan tarihî metinler de önemlidir. Bazen tarihî metinlerde tespit edilen sözcükler, bir ağızda karşılık bularak Türkçenin cevap bekleyen bir noktasını aydınlatmada etkili olabilmektedir. Bu tür bir boşluğu doldurabilecek eserlerden biri de Muslihiddin Mustafa Ahterî tarafından hazırlanan *Ahterî-i Kebîr* adlı sözlüktür.

Bu çalışmada, zengin sözcük dağarcığına sahip olan *Ahterî-i Kebîr*'in Türkçe sözcükleri üzerinde duruldu. İlk önce Ahmet Kırkkılıç tarafından tercümesi yapılan Türk Dil Kurumunun yayımlandığı *Ahterî-i Kebîr* tarandı, diyalektolojik özelliği taşıyan Türkçe sözcükler tespit edildi sonra bu sözcüklerin *Derleme Sözlüğü*'nde kayıtlı olup olmadığı araştırıldı.

Elde edilen veriler doğrultusunda belirlenen sözcüklerin üç grup şeklinde incelenmesi uygun görüldü:

1. *Derleme Sözlüğü*'nde bulunmayan *Ahterî-i Kebîr*'deki sözcükler.

Ahterî-i Kebîr'de tespit edilen sözcüklerden bazıları, *akablamak*, *bezemek*, *depeci*, *don bağı*, *emcekli*, *evegen*, *humhumluk*, *kakıtmak*, *pisboğaz*, *süprüntülük*, *yond kuşu* gibi, madde başlarına karşılık olarak doğrudan verildiği halde bazıları, *agırşakçı*, *avlatmak*, *buhli*, *cızlamak*, *darlanmak*, *içilik etmek*, *menedişmek*, *oyulgamak*, *tas düzücü*, *yıldırıcı* gibi, sadece cümle bağlamında verilmiştir. Dolayısıyla doğrudan verilenler, madde başları ile birebir uyuştugu için anlamı tespit edilmiş, ancak cümle bağlamında kullanılanlar madde başları ile birebir uyuşmadığı için anlamı tespit edilememiştir. Buna bağlı olarak bu gruptaki sözcüklerin iki alt sınıfta incelenmesi uygun görülmüştür:

- Madde başı ile birebir uyuşan sözcükler
- Madde başı ile birebir uyuşmayan sözcükler

2. *Derleme Sözlüğü*'nde bulunan ancak *Ahterî-i Kebîr*'de farklı anlam taşıyan sözcükler.

Ahterî-i Kebîr'de tespit edilen sözcüklerden bazıları, *kaygana*, *kerdeme*, *öreke*, *yegnilik*, *yonacak* gibi, *Derleme Sözlüğü*'nde kayıtlı olduğu halde farklı anlamda ya da anlamlarda kullanılmıştır.

3. *Derleme Sözlüğü*'nde aynı anlamda olan ancak *Ahterî-i Kebîr*'de farklı şekilleriyle karşımıza çıkan sözcükler.

Ahterî-i Kebîr'de tespit edilen sözcüklerden bazıları, *agnanmak*, *bilevi*, *dölengeç*, *erslemek*, *kelem*, *sölpümeç* gibi, *Derleme Sözlüğü*'nde kayıtlı olduğu halde fonotik açıdan farklılık göstermektedir.

1. Ahterî-i Kebîr

Ahterî-i Kebîr, Osmanlı coğrafyasında XVI. yüzyıldan itibaren yaygın olarak kullanılan Arapçadan Türkçeye muhtasar iki dilli bir sözlüktür. Madde başları Arapça, karşılıkları Türkçedir. Muslihiddin Mustafa Ahterî Efendi tarafından Arapça öğreniminde medrese

öğrencilerine yardımcı olmak amacıyla yazılmıştır. 1545 yılında Kütahya’da telif edilmiştir. *Sihahu’l-Cevherî*, *Düsturu’l-Lüga*, *Tekmile*, *Mücmelü’l-Lüga*, *Mugribü’l-Lüga* ve *Mütekaddime* gibi tanınmış Arapça sözlüklerden Türkçede kullanılan kelimeler seçilerek iki cüz şeklinde tertip edilmiştir. Sözlüğün birinci cüzü; elif-sad harflerini, ikinci cüzü tı-ye harflerini ihtiva eder. Müellifin mahlasını taşır. 40.000 sözcükten müteşekkil olduğu söylenilmesine rağmen 24497 sözcükten oluşur. İçerdiği söz varlığı ile lügat, Türk sözlüçülük tarihinde önemli bir yer tutar.

Eserde, söz varlığının sözlükte tanımlanması için gerekli olan ilke ve usullerin bilimsel hazırlığının yerine getirilmesinde bazı eksiklikler görülmektedir. Madde başlarının karşılıklarının verilmesinde sistematik bir yol takip edilmemiştir. Tutarsızlıklar görülür. Madde başlarının bazıları, Türkçe sözcük ya da sözcüklerle bazıları da Türkçe sözcükle birlikte Arapça sözcük ya da terkiplerle hatta Arapçadan verilen örnek cümlelerle karşılanmıştır.

Madde başlarının sadece Türkçe sözcüklerle karşılandığı örneklerden bazıları şunlardır:

agbes (اغ بس) Boz renkli (AK, 35).

ahrec (اخرج) Ak ile kara (AK, 37).

berekân (برقان) Bir nesne şakımak ve yıldırımak (AK, 94).

fash (ف سح) Geniş etmek (AK, 207).

hurkat (حرقاة) Yanmak ve göynümek ve göyündürme dedikleri çıban (AK, 371).

te‘âzül (تعاضل) Menedişmek (AK, 974).

Türkçe sözcükle birlikte Arapça sözcük ya da terkiplerle karşılandığı örneklerden bazıları şunlardır:

ahlak (اخلاق) Kaypancak, düz yer; *mezlaka* gibi (AK, 37).

cerel (جرل) Ufarak taş; *hicâre-i sagîre* gibi. Cem’i *cerâvil* gelir (AK, 126).

fâsikat (فاسقة) Sıçan; *fare* gibi. Bunun tasgirinde *füveysika* derler (AK, 207).

fese’ (فثاء) Bıçak; *sikkîn* (AK, 223).

mütegaşşim (متغشم) kakıgan; *gazzân* gibi (AK, 707).

nakîl (نقل) yol, *tarîk* gibi. “و ضرمنال سير” (Bir yürüyüş çeşidi) (AK, 724).

2. Ahterî-i Kebîr’in Söz Varlığı

Ahterî-i Kebîr, Arapçadan Türkçeye iki dilli bir sözlük olması itibariyle söz varlığını Arapça ve Türkçe sözcükler oluşturmaktadır. Bunun dışında müellifin madde başlarına karşılık verirken Türkçe ve Arapça sözcüklerle birlikte nadiren Farsça sözcüklere başvurduğu görülmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır: *âfitâb-gâh* “güneşlenecek yer” (AK, 636), *büzürg* “büyük, ulu” (AK, 111), *leşker* “asker” (AK, 61), *rüşen* “aydınlık” (AK, 397), *şeb-i kûr* “gece gözü görmeyen kimse” (AK, 63).

Eser, ölçünlü yazı dilinde sıkça kullanılan sözcüklerin yanı sıra Türkiye Türkçesi ağızlarında yaşayan çok sayıda Türkçe sözcüğü de söz varlığında barındırmaktadır. Bu sözcüklerin çoğu, doğrudan madde başına karşılık olarak verilmemiştir. Genellikle cümle bağlamlarında geçmektedir. Bu sözcüklerden bazıları şunlardır: *Agnanmak* “hayvanlar toprağa yatıp yuvarlanmak” (AK, 624), *bogmuk* “kadınların takındıkları altın” (AK, 101),

çökek “tortu” (AK, 39), *degirmi* “yuvarlak” (AK, 125), *dürgü* “her nesnenin arası ve kat” (AK, 1142), *ebegömece* “yabani pancar” (AK, 363), *kaypancak* “kaygan” (AK, 37), *kelem* “lahana” (AK, 546), *siyrincak* “kaygan, kayıcı” (AK, 644), *temregü* “bir çeşit deri hastalığı” (AK, 541), *tezcek* “çabucak” (AK, 113), *tosbağa* “kaplumbağa” (AK, 1031), *yellenmek* “gaz çıkarmak, osurmak” (AK, 223), *yirik* “yırtık” (AK, 220) gibi sözcükler bunlardan sadece birkaçıdır.

Eserde, yer yer deyimlerin de kullanıldığı görülmektedir. *Aklı artık olmak* “çok akıllı olmak” (AK, 39), *çulhalık etmek* “bez dokumak” (AK, 354), *heder olmak* “boşa gitmek” (AK, 156), *kızlık almak* “kızlığını gidermek” (AK, 392), *od yalıñlamak* “ateş yanmak, tutuşmak” (AK, 564), *oğlan düşürmek* “yavrusunu düşürmek, ana rahminden çocuğunu düşürmek” (AK, 1009), *yele yele yürümek* “koşa koşa, çabuk çabuk gitmek” (AK, 61), *ziya vermek* “ışıklandırmak” (AK, 1080) gibi.

Ahterî-i Kebîr’de ağız çalışmalarına ve sözlük bilimine katkıda bulunabilecek 261 sözcük belirlenmiştir. Bu sözcükler; geçtiği madde başı, taşıdığı anlam ve bulunduğu sayfa ile birlikte tablo şeklinde aşağıda verilmiştir.

2.1. Derleme Sözlüğü’nde Bulunmayan Ahterî-i Kebîr’deki Sözcükler

Ahterî-i Kebîr’de tespit edilen ancak *Derleme Sözlüğü*’nde kayıtlı olmayan 216 Türkçe sözcük tespit edilmiştir. Bunlardan bazıları açıklanmış, bazıları açıklanmamıştır. Kanaatimizce müellif, bu sözcüklerin anlamlarının da bilineceğini düşünmekte ve bu sözcükleri açıklamaya ihtiyaç duymamaktadır. Dolayısıyla lügatte izahı verilmeyen sözcükler, eserin yazıldığı dönem için bilinen ve kullanılan sözcüklerdir. Bu görüş doğrultusunda, izahı bulunmayan bu tür sözcüklerin ayrı bir başlık altında incelemesi uygun görüldü.

Eserin muhtelif sayfalarından seçilen örneklerden bazıları şöyledir:

Ahterî-i Kebîr’de izahı yapılan sözcüklerden bazıları şunlardır:

evtab (اوطب) Uzun *emceкли*, memeli (AK, 197).

kaskaset (ق سد قسة) Yol göstermek ve it çağırmaq. Yani *kıçı kıçı* demek (AK, 478).

mürâdefet (مرادفة) Bingeşmek ve *irdeleşmek* “ ي قال ردفه ” (Terkisine bindi, peşine düştü, ona uydu) (AK, 698).

şirâ (شرى) *Kurdaşanı* dedikleri zahmet ki gövdede kızıl kızıl çıkar, musattah olur ve kızamık zahmetine derler (AK, 936).

ved’at (ودعة) Yılan başı dedikleri ufacık akça boncuk ki denizden çıkar. Türkçe *katırboncuğu* derler palan atlarının yularına ve kuskun ve baldumlarına ârâyış edip dikerler (AK, 1076).

ziyâr (زيار) Yavşa dedikleri nesne ki baytarlar onunla davar dudağını kıştırıp zebun ederler (AK, 1147).

Ahterî-i Kebîr’de izahı yapılmayanlardan bazıları şunlardır:

ahza‘ (اخضع) Boynu *göçük* (AK, 38).

bâkat (ب ا ق اة) Tere ve sebzevât destesi ve *kovacı* (AK, 82).

deheyec/dehyec (دهيج) Zümrüt gibi bir kıymetli taştır. Farisîde dühne derler. Birkaç nevidir. İyisi *gökrek* olur Kıbrıs’tan gelir. Dühne-i Frengi derler. Ve bir nev’i *sarurak* olur (AK, 155).

hâfız (حاف ز) Sevk edici ve *depretilici* (AK, 277).

meseket (مسةكة) Fil kemiğinden veya *denizbagası* kemiğinden ettikleri bilezik (AK, 630).

süfâl (سفال) *Kec yürüyüşlü* deve (AK, 901).

zarûh (ضروح) *Tepegen at* (AK, 1123).

2.2. Madde başı ile Birebir Uyuşan Sözcükler

Ahterî-i Kebîr'de madde başı ile birebir uyuşan 58 sözcük tespit edilmiştir. Bu sözcüklerden 38'i isim ve isim soylu sözcük, 15'i fiildir. Ayrıca “*çulhalık etmek, heder olmak, kırlık almak, od yalınlamak, oğlan düşürmek*” şeklinde 5 deyim belirlenmiştir.

İsim ve isim soylu olan sözcükler, alfabetik sıraya göre şöyledir: *akça su, argaç, belel, boğlumca, bölük, çökek otu, çöngge kılıç, depeci, don bağı, emcekli, evgen, gönlek, humhumluk, hıyarcık, kandara, katırboncuğu, kayakuşu başı, kerde, kerdeber, kıcı kıcı, koklayıcı, kozluk, köpüklenici, kurdaşan, sepkün, süzek (I), süzek (II), pisboğaz, öğünmüş (buğday), sapan, süprüntülük, tirit, turaklanmış, ulaştırı, yavşa, yelme, yoğun gövdeli avrat, yond kuşu.*

Fiiller, alfabetik sıraya göre şunlardır: *akablamak, bezetmek, çağışdamak, çiglenmek, ıskat etmek, irdeleşmek, irinlendirmek, kakıtmak, künd olmak, öñürüşmek, öttürmek, tırnaklamak, üyürtülmek, yedmek, yüklenmek.*

Tablo 1

Sözcüğün Tespit Edildiği Madde Başı	Tespit Edilen Sözcük	Sözcüğün Anlamı
aftat	<i>öttürmek</i>	tıksırmak, aksırmak (AK, 35)
aker	<i>çökek otu</i>	tortu (AK, 39)
cencenet	<i>humhumluk</i>	sözü burun içinden söyleme (AK, 125)
ceriş	<i>öğünmüş (buğday)</i>	döğülmüş (AK, 126)
delh	<i>*heder olmak</i>	boşa gitmek (AK, 156)
dî'dân	<i>yelme</i>	koşma (AK, 167)
evtab	<i>emcekli</i>	memeli (AK, 197)
fesâfis	<i>çöngge kılıç</i>	kesmez kılıç (AK, 222)
gamak	<i>çiglenmek</i>	sabahlarda çiğ dedikleri rutubet yere düşmek (AK, 243)
gamâret	<i>bölük</i>	bilmezlik (AK, 243)
haşm	<i>kakıtmak</i>	kızdırmak (AK, 307)
hıyâket	<i>*çulhalık etmek</i>	bez dokumak (AK, 354)
hummeret	<i>kayakuşu başı</i>	kızılca serçe gibi bir kuş (AK, 369)
ikâlet	<i>ıskat etmek</i>	Allah'tan af dilemek (AK, 390)
iktizâz	<i>*kırlık almak</i>	kızlığını gidermek (AK, 392)
kaskaset	<i>kıcı kıcı</i>	köpeği çağırmaq için kullanılır (AK, 478)
kayh	<i>irinlendirmek</i>	cerahatlenmek, kan karışmış irin (AK, 487)
kevlân	<i>kandara</i>	bir tür ot (AK, 510)
lesak	<i>belel</i>	ıslak (AK, 568)

lübân	<i>gönlek</i>	kendir (AK, 579)
makâdet	<i>yedmek</i>	gütmek (AK, 592)
mecâzet	<i>kozluk</i>	ceviz ağaçlıklı yer (AK, 606)
mekîn	<i>turaklanmış</i>	mekân tutmuş (AK, 613)
mı'râz	<i>sepkün</i>	yeleksiz uzun ok (AK, 649)
mısfât	<i>süzek (I)</i>	süzgeç (AK, 650), nesne süzülüp safi edilen alet (AK, 650)
mibzel	<i>süzek (II)</i>	süt ve şerbet süzülen alet (AK, 652)
müdmin	<i>ulaştırı</i>	devamlı bir iş üzerine olan, tiryaki (AK, 687)
münteşık	<i>koklayıcı</i>	bir nesneyi burnundan teneffüs edip yukarı çekici (AK, 697)
mürâdefet	<i>irdeleşmek</i>	peşine düşmek ve ona uymak (AK, 698)
müsabaka	<i>öñürüşmek</i>	eğer yayak eğer atlı yarışmak (AK, 701)
müzbid	<i>köpüklenici</i>	köpük atan köpüklü deniz (AK, 712)
na'âb	<i>evegen</i>	tez tez gidegen kişi (AK, 715)
nefeh	<i>künd olmak</i>	yorulmak (AK, 743)
nîr	<i>argaç</i>	nakiş, motif (AK, 766)
lehebân	<i>*od yalıñlamak</i>	ateş yanmak, tutuşmak (AK, 564)
ragîf	<i>kerde</i>	yufka ekmek (AK, 785)
re'â	<i>pisboğaz</i>	boğazına hizmet eden edna kişi (AK, 793)
rimâhet/remûh	<i>depeci</i>	depme vurucu davar (AK, 816)
sa'vet	<i>yond kuşu</i>	küçürek kuş (AK, 850)
sel'at	<i>hıyarcık</i>	bir tür maraz (AK, 865)
serîd	<i>tirit</i>	yağla ıslanmış ekmek (AK, 874)
sikke	<i>sapan</i>	akça filori nakşını ettikleri demir ve yer sürdükleri demir (AK, 887)
sübâtat	<i>süprüntülük</i>	virane yer (AK, 900)
şebrem	<i>boğlumca</i>	sütleğen envaından bir zirâ' miktarı boyu, çok boğumları, çam poruna benzer ufacık yaprağı ve kırmızı çiçeği, mercimek gibi akrak ve sararak tohumu olan bir nevi ot (AK, 917)
şirâ	<i>kurdaşan</i>	gövdede kızıl kızıl çıkan, musattah olan kızamık zahmeti (AK, 936)
şûf	<i>bezetmek</i>	süslendirilmek (AK, 938)
tahammül	<i>yüklenmek</i>	katlanmak (AK, 949)
takîp/ta'kîb	<i>akablamak</i>	ciddi olarak istemek (AK, 956)
tazfîr	<i>tırnaklamak</i>	galip etmek (AK, 971)
telhîs	<i>üyürtülmek</i>	açıklamak (AK, 995)
tesbîg	<i>*oğlan düşürmek</i>	yavrusunu düşürmek, ana rahminden çocuğunu düşürmek (AK, 1009)
tikke	<i>don bağı</i>	uçkur (AK, 1026)
ved'at	<i>katırboncuğu</i>	yılan başı dedikleri ufacık akça boncuk ki denizden çıkar (AK, 1076)
vedy	<i>akça su</i>	idrardan sonraki su (AK, 1077)

vesvese	<i>çağışdamak</i>	gizli sesle konuşmak (AK, 1090)
yebrem	<i>kerdeber</i>	demir kürek (AK, 1103)
zam'ac	<i>yoğun gövdeli avrat</i>	yaratılışı organları yerli yerinde iri kadın (AK, 1118)
ziyâr	<i>yavşa</i>	davar dudağını kıştırıp zebun eden nesne (AK, 1147)

Ahterî-i Kebîr'de tespit edilen ancak madde başı ile birebir uyuşan sözcükler

2.1.2. Madde başı ile Birebir Uyuşmayan Sözcükler

Ahterî-i Kebîr'de madde başı ile birebir uyuşmayan 158 sözcük tespit edilmiştir. Bunlardan 114'ü isim ve isim soylu sözcük, 42'si fiildir. Bunların dışında “*anasından kesilmiş oğlan, kap başı aşağı olmak*” olmak üzere 2 deyim belirlenmiştir.

İsim ve isim soylu olan sözcükler alfabetik sıraya şunlardır: *agirşakçı, aghlayıcı, agulu, alaf, aldayıcı, anasından kesilmiş oğlan, arlanıcı, at değirmeni, arpa satıcı, bağ tegeği, bağırgan, bağlayıcı, bakar kulagi, başa kakıcı, bes bes, binsır, boğunuk, bozarak, böğür yağı, buhlu, buhur, burgul, camız, çağırıcı, çanak düzücü, çanak sınığın meremmet edici, çıgıdı, çigni, çirkli, çömlek karası, debe taşak, değirme baş, değirmen unluğu, demir bukağı, denizbagası, denктаş, depretici, destinek çiçeği, devşirme, doğurgan, don yağı, duvak otu, dürüm, ebegümeci, elin kasnağı, etlilik, evecek, eyer kaltağı, fışılı, göçük, gökrek, gön satıcı, gödenlik, gönder ağacı, gürde, hurma çiçeği, igin, kadana, kakıgan, kanlu, kapı küreği, katı yelici, katran ağacı, kec yürüyüşlü, kerebe, kesekli, kesel, kışrın, kızış mantar, koguculuk, kolan, konuk alıcı, köpet, köşekli, küşenc, kovacı, kurhamak, lekendeli, merdeseng, nigendeli, od tutuğu, oglancıklar çıkırığı, örü, sagra, sahur yiyici, saman alıcı, sarurak, segirtici, sığar, suvaran, süksün, sülme, süngü ağacı, şalvar, tas düzücü, tavşan göceni, tepegen at, tutkun, tosbağa, tutumak, ugruluk, uht, üstübeç, yağ kakırdağı, yagırı, yağlılık, yaramaz dirlikli, yarlıgayıcı, yayalık, yelve kuşu, yemeni, yerekan, yıldırayıcı, yirik.*

Fiiller, alfabetik sıraya şunlardır: *aksaklanmak, arkaçlı kılmak, aşağı getirmek, avlatmak, bollatmak, bulutlanmak, cızlamak, çötükletmek, dadanmak, darlanmak, debelenmek, delilenmek, depretirmek, ditmek, durukmak, gen etmek, gıdalanmak, guruldamak, irak edişmek, islamak, içilik etmek, kamaşmak, kehretmek, koyulandırmak, kurhamak, menedişmek, oyulgamak, ötmek, sövüşmek, sürüştürmek, taşra çıkarmak, tepeleşmek, tepsermek, tilkilenmek, turgurtmak, üfürüşmek, ürmek, üründülmek, üşmek, üyürtülmek, yataklanmak, yuvarlatmak, yer otlı olmak.*

Tablo 2

Sözcüğün Tespit Edildiği Madde Başı	Tespit Edilen Sözcük	Sözcüğün Geçtiği Sayfa
abher	<i>tutumak</i>	(AK, 26)
acele	<i>kanlu</i>	(AK, 28)
adân	<i>katı yelici; segirtici</i>	(AK, 31)
âder	<i>debe taşak</i>	(AK, 32)
adk	<i>ditmek</i>	(AK, 32)
agtem	<i>tutkun</i>	(AK, 35)
ahdel	<i>süksün</i>	(AK, 36)
ahza	<i>göçük</i>	(AK, 38)
akhebân	<i>camız</i>	(AK, 40)
akîm	<i>doğurgan</i>	(AK, 41)

akîsat	örü	(AK, 41)
alenda	köpet	(AK, 44)
asâr	kurhamak	(AK, 58)
atb	bınsır	(AK, 66)
av'av	ürmek	(AK, 68)
avâzil	başâ kakıcı	(AK, 68)
bâkat	kovacı	(AK, 82)
belâdet	gödenlik	(AK, 90)
bakr	gen etmek	(AK, 83)
bertîh	bakar kulagı	(AK, 96)
beyâdikat	yayalık	(AK, 99)
bıst	köşekli	(AK, 102)
bitân	kolan	(AK, 102)
bükiyy	aglayıcı	(AK, 109)
ceb'	kızış mantar	(AK, 117)
cedâd	devşirme	(AK, 118)
cerdâk	gürde	(AK, 126)
deheyc	gökrek; sarurak	(AK, 155)
derecât	oglançıklar çıkırığı	(AK, 159)
deşîset	burgul	(AK, 163)
devf	ıslamak	(AK, 163)
elass	çigni	(AK, 184)
elhaf	çirkli	(AK, 185)
erkân	yerekan	(AK, 191)
evzâk	yagırı	(AK, 197)
ezher	yıldırayıcı	(AK, 199)
fârih	kadana	(AK, 206)
fatîm	*anasından kesilmiş oğlan	(AK, 209)
felket	igin	(AK, 215)
fellâk	agırşakçı	(AK, 216)
fürnûn	küşenc	(AK, 236)
ferrûc	yirik	(AK, 220)
ferûkat	böğür yağı	(AK, 221)
gafûr	yarlıgayıcı	(AK, 241)
gall	ugruluk	(AK, 243)
gales	dadanmak	(AK, 242)
gamz	koguculuk	(AK, 246)
garûr	aldayıcı	(AK, 248)
gaym	bulutlanmak	(AK, 254)
gubret	bozarak	(AK, 261)
gull	demir bukağı	(AK, 262)
gummet	kerebe	(AK, 263)
hacezet	sülme	(AK, 272)
haffânet	sıgar	(AK, 276)
hâfız	deprenci	(AK, 277)
hamîr	sağrı; eyer kaltağı	(AK, 288)
hart	alaf	(AK, 300)

hâtif	çagırıcı	(AK, 310)
hatârîş	debelenmek	(AK, 309)
havta	tavşan göceni	(AK, 315)
heldefet	etlilik	(AK, 331)
hıms	yemeni	(AK, 349)
hubâs	değirmen unluğu	(AK, 363)
hubbazî	ebegümeçi	(AK, 363)
hulm	yataklanmak	(AK, 368)
humet	agulu	(AK, 369)
hüzâhiz	bağırğan	(AK, 382)
ikfâ	üyürtülmek	(AK, 390)
isâbet	avlatmak	(AK, 396)
itâr	elin kasnağı	(AK, 398)
ibsâs	bes bes	(AK, 407)
if'âm	bollatmak	(AK, 411)
ihtiyar	üründülmek	(AK, 415)
ikâmet	turgurtmak	(AK, 416)
iklâ	yer otlu olmak	(AK, 416)
iklâl	çötükletmek ; yuvarlatmak	(AK, 416)
iktibâ	buhur	(AK, 417)
iltikâf	aşağa getirmek	(AK, 420)
inâret	arkaçlı kılmak	(AK, 423)
inkifâ	*kap başı aşağı olmak	(AK, 427)
isfidâc	üstübeç	(AK, 436)
işrâb	koyulandırmak	(AK, 445)
kahleset	değirme baş	(AK, 459)
kalak	darlanmak	(AK, 461)
kanât	gönder ağacı	(AK, 467)
kelfâ	çığıdı	(AK, 499)
kıtâl	tepeleşmek	(AK, 521)
kubâkıb	evecek	(AK, 528)
küfv	denktaş	(AK, 543)
lı'ân	ıtrak edişmek	(AK, 573)
memdûdet	kesecli	(AK, 619)
mertek	merdeseng	(AK, 628)
meseket	denizbagası	(AK, 630)
mezmeret	deprettirmek	(AK, 644)
milzâb	buhli	(AK, 656)
muhâda'at	menedişmek	(AK, 669)
muzâ'emet	uht	(AK, 681)
muzarreb	lekendeli	(AK, 681)
muzîf	konuk alıcı	(AK, 682)
münâfeset	üfürüşmek	(AK, 695)
mürtebit	bağlayıcı	(AK, 700)
müstenkif	arlanıcı	(AK, 705)
müşâtemet	sövüşmek	(AK, 706)

mütegaşşim	<i>kakıgan</i>	(AK, 707)
mütesahhr	<i>sahur yiyici</i>	(AK, 709)
sabâyah	<i>suvaran</i>	(AK, 826)
salt	<i>guruldamak</i>	(AK, 842)
sarrâm	<i>gön satıcı</i>	(AK, 847)
seb'	<i>kehretmek</i>	(AK, 854)
selvâ	<i>yelve kuşu</i>	(AK, 868)
serâfil	<i>şalvar</i>	(AK, 873)
sezâset	<i>yaramaz dirlikli</i>	(AK, 880)
suhâret	<i>yağ kakırdağı</i>	(AK, 894)
süfâl	<i>kec yürüyüşlü</i>	(AK, 901)
sühâm	<i>çömlek karası</i>	(AK, 902)
şâbûb	<i>boğunuk</i>	(AK, 909)
şa'îrî	<i>arpa satıcı</i>	(AK, 911)
şe'ârîr	<i>üşmek</i>	(AK, 915)
şeb's	<i>duvak otu</i>	(AK, 917)
şebûb	<i>od tutuğu</i>	(AK, 917)
şeggâb	<i>çanak düzücü; çanak sınığın meremmet edici</i>	(AK, 919)
şehîk	<i>taşra çıkarmak</i>	(AK, 920)
şemâtet	<i>destinek çiçeği</i>	(AK, 922)
şerbîn	<i>katran ağacı</i>	(AK, 926)
şerec	<i>don yağı</i>	(AK, 926)
şerşeret	<i>cızlamak</i>	(AK, 928)
şerşeret	<i>ötmek</i>	(AK, 928)
tabasbus	<i>tilkilenmek</i>	(AK, 944)
tabtîn	<i>sürüştürmek</i>	(AK, 945)
tagdiyet	<i>gıdalanmak</i>	(AK, 947)
tâmiyet	<i>tepsermek</i>	(AK, 960)
ta'ta'at	<i>durukmak</i>	(AK, 967)
tavsîb	<i>kesel</i>	(AK, 970)
tavvâs	<i>tas düzücü</i>	(AK, 970)
te'arüc	<i>aksaklanmak</i>	(AK, 973)
te'âzul	<i>menedişmek</i>	(AK, 974)
tebbân	<i>saman alıcı</i>	(AK, 975)
tecânün	<i>delilenmek</i>	(AK, 977)
tedviyet	<i>fışılta</i>	(AK, 981)
teklîb	<i>itçilik etmek</i>	(AK, 991)
tihânet	<i>at değirmeni</i>	(AK, 1023)
tûmet	<i>tosbağa</i>	(AK, 1031)
uslûc/uslûc	<i>bağ tegeği</i>	(AK, 1046)
velî'	<i>hurma çiçeği, kışrın</i>	(AK, 1084)
veşîc	<i>süngü ağacı</i>	(AK, 1090)
zahh	<i>oyulgamak</i>	(AK, 1114)
zares	<i>kamaşmak</i>	(AK, 1121)
zarûh	<i>tepegen at</i>	(AK, 1123)
zımn	<i>dürüm</i>	(AK, 1142)

zi'ber	<i>nigendeli</i>	(AK, 1143)
zirfin	<i>kapı küreği</i>	(AK, 1147)
zühûmet	<i>yağlılık</i>	(AK, 1152)

Ahterî-i Kebîr'de tespit edilen ancak madde başı ile birbir uyuşmayan sözcükler

2.2. Derleme Sözlüğü'nde Bulunan Ancak Ahterî-i Kebîr'de Farklı Anlam Taşıyan Sözcükler

Ahterî-i Kebîr'deki sözcüklerden 14'ü *Derleme Sözlüğü*'nde bulunmasına rağmen farklı anlamda kullanılmıştır. Bu sözcükler, isim ve isim soylu sözcüklerden oluşur. Bunlar, alfabetik sıraya göre şunlardır: *adaş, bıçkı, değirmi (II), dölengeç, dürgü, düzücü, kaygana, kefil, kerdeme, kevel, kolan, küskü, öreke, tıkız, yaba, yegnilik, yonacak*.

Tablo 3

Sözcüğün Tespit Edildiği Madde Başı	Tespit Edilen Sözcük	Sözcüğün AK'deki Anlamı	Sözcüğün DS'deki Anlamı
beşâat	<i>tıkız</i>	koyu, katı (AK, 97)	çok dolu; dar; koyu, katı (DS, II-3911)
halka	<i>değirmi (II)</i>	halka (AK, 285)	yemeni, yazma, başörtüsü (DS, IV-1401)
havz	<i>yegnilik</i>	hafiflik (AK, 316)	hoppalık (DS, 4227)
hızâm	<i>kolan</i>	beşikte oğlancıkları bağladıkları bağırdağ (AK, 355)	yünden ya da ipekten yapılmış üzeri işli ince kuşak (DS, VIII-2907)
humâz	<i>kerdeme</i>	kızıl çiçeği olan bir ot, kuzukulağı (AK, 369)	tere (DS, VIII-2752)
istâm	<i>küskü</i>	od kürüdükleri demir kürek (AK, 438)	taş kaldırmakta kullanılan uzun demir çubuk; fırını temizlemekte ya da ateşi karıştırmakta kullanılan sırik; duvar delmekte kullanılan sivri uçlu uzun demir (DS, VIII-3050)
kürret	<i>kevel</i>	cübbe ve cevşen açan açmaya yarar (AK, 546)	koyun postundan yapılan giysi, gocuk (DS, VIII-2775)
mebda/mübdi	<i>düzücü</i>	bir şeyi yaratan, ortaya çıkaran (AK, 604)	gelini süsleyen kadın (DS, IV-1647)
miftelet	<i>öreke</i>	öreke ağacı (AK, 654)	örök ağacı: beşiğin üstündeki bezi sıkıştırmaya yarayan uzun ağaç (DS, IX-3345)
mincerr	<i>yonacak</i>	keser, balta, tahta rendesi gibi yontma	taşçı kalemi; nalbant bıçağı (DS, XI- 4293)

		aleti (AK, 657)	
mizrâ	yaba	buğdayın savrulduğu öbek ve yığınların temizlenip ayıklandığı çevreli, parmaklıklılı tahta tırmık (AK, 664)	tınazı savurmaya yarayan tahta yapılmış büyük çatal (DS, XI-4110)
semyy	adaş	isminde müşterek olan kimse (AK, 870)	dost, arkadaş; kardeş kardeş edinilmiş olan (DS, I-64)
tabâhicet	kaygana	etli ve yumurtalı kaliyye (AK, 944)	zeytinyağında kızartılan yoğurtla yumurta karışımı (DS, VIII-2699)
zımn	dürgü	her nesnenin arası ve kat (AK, 1142)	dürülme şekli, kat (DS, IV-1634)

Derleme Sözlüğü'nde bulunan ancak Ahterî-i Kebîr'de farklı anlamlar taşıyan sözcükler

2.3. Derleme Sözlüğü'nde Aynı Anlamda Olan Ancak Ahterî-i Kebîr'de Farklı ya da Tek Şekilde Karşımıza Çıkan Sözcükler

Ahterî-i Kebîr'deki sözcüklerden bazıları, *Derleme Sözlüğü*'nde aynı anlamda fakat farklı şekilde bulunmaktadır. Bu gruba dâhil edilecek 31 sözcük tespit edilmiştir. Bunlardan 25'i isim ve isim soylu, 6'sı fiildir. Metinde bu gruba ait sadece "yele yele yürümek" deyimini tespit edilmiştir.

İsim ve isim soylu sözcükler alfabetik sıraya göre şunlardır: *agu, bıçkı, bilevi, bogmuk, böğrölce, bulamaç aşısı, cılık, dölengeç, degirmi, eveceklilik, evici, evlek (I), evlek (II), güvegi, güyegülük, kelem, koyun kığı, ökçe, pıtrak, sütlegen, temregü, ters, tezcek, ufarak.*

Fiiller, alfabetik sıraya göre şunlardır: *agnanmak, debelenmek, sölpülemek, terslemek, yellenmek*

Tablo 4

Sözcüğün Tespit Edildiği Madde Başlığı	Sözcüğün AK'de Yazımı	Sözcüğün DS'de Yazımı	Sözcüğün Anlamı
arekrek	<i>evici</i> (AK, 54)	<i>evicen, evecek, evecekli, evecik, evecük, eveç, evedici, evedile, evegen, eveç</i> (DS, V-1803)	aceleci
arîm	<i>evlek (I)</i> (AK, 54)	<i>evlek, evleg, evlet</i> (DS, V-1810)	tarlaya tohum ekmek için saban iziyle bölünen kısımlardan her biri
artanşâ	<i>sütlegen</i> (AK, 56)	<i>sütlen, süddüyen, südlüvan, süldügen, sütlengeç, sütligen, südliyen, südlügan, südlügen, sütlüao,</i>	sütleğen

		<i>südlüvam</i> (DS, X-3726)	
arûs	<i>güvegi</i> (AK, 56)	<i>güve, güveği, güva, güvegi, güyae, güyo</i> (DS, VI-2239)	damat, güveyi
asîdet	<i>bulamaç aşı</i> (AK, 61)	<i>bulama, bulamaç</i> (DS, II-785)	ağız kaynatılarak yapılan yemek
âsil	<i>*yele yele yürümek</i> (AK, 61)	<i>yele yele gitmek</i> (DS, XI-4234)	koşa koşa, çabuk çabuk gitmek
âsîret	<i>güvegülük</i> (AK, 61)	<i>günü, günüçük</i> (DS, VI-2231)	kıskançlık, haset
baret	<i>kığı</i> (AK, 84)	<i>kıak, kığ, kığalak, kığı, kığıl, kıhak, kıkı</i> (DS, VIII-2791)	deve ve koyun gübresi
bess	<i>debelenmek</i> (AK, 97)	<i>debelemek, debelenmek, debelleşmek, debenlemek, debennemek</i> (DS, IV-1392)	tepinmek, çırpınmak, kımıldamak
bezîm	<i>bogmuk</i> (AK, 101)	<i>buğmuk</i> (DS, II-781)	kadınların takındıkları altın
cahan	<i>tezcek</i> (AK, 113)	<i>tezberi, tezce, tezdignen, tezeberi, tezileberi</i> (DS, X-3905)	çabucak
cahl	<i>ters</i> (AK, 114)	<i>ters, tes</i> (DS, X-3894)	gübre
cârûret	<i>ökçe</i> (AK, 116)	<i>ökçe (I), ökse (II)</i> (DS, IX-3325)	Saban demirinin eski yapılarda kapı ve pencere kanatlarını geçtiği demir parçası
cendil	<i>değirmi</i> (AK, 125)	<i>değirmi, deermi, değrek, dērmî, dıgırımı, dıgrımı</i> (DS, IV-1400)	yuvarlak
cerel	<i>ufarak</i> (AK, 126)	<i>ufarak, ufağrek, ufarek</i> (DS, IV-4024)	ufakça, az ufak
debret	<i>evlek (II)</i> (AK, 152)	<i>evlek, evleg, evlet</i> (DS, V-1811)	sürülecek tarlayı eşit parçalara ayırmak
feşv	<i>yellenmek</i> (AK, 223)	<i>yellenmek, yellemek</i> (DS, XI-4237)	gaz çıkarmak
hacer	<i>bilevi</i> (AK, 271)	<i>bile, bile, bilevi, bila, bilağı, bilavi, bilev, bilevi, bilevi daşı,</i>	bileği taşı

		<i>bilevi taşo, biley taşı, biloğy, biloğu, bilöv</i> (DS, II-690)	
har'et	<i>terslemek</i> (AK, 296)	<i>terslemek</i> (DS, X-3895)	pislemek (hayvan için)
hıde'et	<i>dölengeç</i> (AK, 346)	<i>dölengeç, döletli</i> (DS, IV-1578)	
humet	<i>agu</i> (AK, 369)	<i>aguda, agu, ağ</i> (DS, I-114)	zehir
hurşûn	<i>pıtrak</i> (AK, 372)	<i>pıtırac, pıtırah, pıtırgan, pıtrak, pıtrak otu</i> (DS, IX-3449)	dikenli tohumu insanların giysilerine, hayvanların tüyelerine yapışan bir ot
inhifâ	<i>sölpümek</i> (AK, 426)	<i>sörpümek, sörpürmek, sülpümek</i> (DS, X-3678)	incelmek
karnibâ	<i>böğrölce</i> (AK, 472)	<i>boğrölce, bolce, böce (II), böğürce, böğrüce, böğrükara, böğrölce, bögülce (3), böğürce (1), bölce (1), bürölce</i> (DS, II-730)	börölce
kuvebâ	<i>temregü</i> (AK, 541)	<i>temre, temire, temirek, temreğe, temreği, temreğü, temrei, temrek, temreki, temrevü, temreyi, temro, temroğ</i> (DS, X-3876)	bir çeşit deri hastalığı
kürnüb	<i>kelem</i> (AK, 546)	<i>kelem, kelep, kelam, kellem</i> (DS, VIII-2727)	lahana
ma'ma'at	<i>eveceklilik</i> (AK, 595)	<i>evecek, evecekli, evcekik, evcecük, eveç, evedici, evedile, evegen, even, evetici, evgil, evgin, evici, evicik</i> (DS, V-1803)	aceleci
merag	<i>agnanmak</i> (AK, 624)	<i>agnamak, agnanmak, analamak, anamah, anamak, ananmak, aındırmak, angalamak, angalanmak,</i>	hayvanlar toprağa yatıp yuvarlanmak

		<i>anlamak,</i> (DS, I-106)	
sebtel	<i>cılık</i> (AK, 856)	<i>cılg, cılğh, cılh, cılık,</i> <i>cıllık, cırık, çılh,</i> <i>çılkı</i> (DS, III-1174)	cılg, çilk: bozuk, çürük, kokmuş
şüfret	<i>bıçkı</i> (AK, 940)	<i>bıçkı, bıçkı, bıhçı,</i> <i>bıhçı, bıhı, bıkcı,</i> <i>bıççı, bışğı, bışkı,</i> <i>bıçki, bıççi, bışkı,</i> <i>bışki</i> (DS, II-657)	mücellitler ve paşmakçıların gön ve sahtiyan kesmek için kullandıkları nesne
vehs	<i>koglaşmak</i> (AK, 1080)	<i>koğlaşmak,</i> <i>koğlamak, koğ</i> <i>çekmek, koğculuk</i> <i>yapmak, koğulamak,</i> <i>koğ virmek, kov</i> <i>etmek, kov geçmek,</i> <i>kov kovlamak,</i> <i>kovlamak,</i> <i>kovlaşmak, kov</i> <i>sokmak, kov vermek</i> (DS, VIII-2902)	arkadan çekiştirmek, dedikodu etmek, söz taşımak

Derleme Sözlüğü'nde bulunan ancak Ahterî-i Kebîr'de farklı ya da tek şekilde bulunan sözcükler

3. Sonuç

Ahterî-i Kebîr, Anadolu'da Türkiye topraklarına yerleşmeye başlayan Yörük ve Türkmen ağızlarının etkisini taşıyan unsurlara sahiptir. Dolayısıyla ağız malzemelerinin sözlükçülük yönünden değerlendirilmesinde, yöresel ağız sözlüklerinin oluşturulmasında, ağızlarımızda yaşayan sözcük dağarcığının gösterilmesinde önemle üzerinde durulması gereken eserlerdendir. Eserin bu özelliği dikkate alınarak yapılan bu çalışmada, *Ahterî-i Kebîr*'in söz varlığında XVI. yüzyılın diyalektolojik özelliğini yansıtan çok sayıda sözcük tespit edilmiştir. Bu sözcüklerin belgelenmesi, Türk dilinin gelişim ve değişim seyrini gözlemlemeye fayda sağlayacaktır.

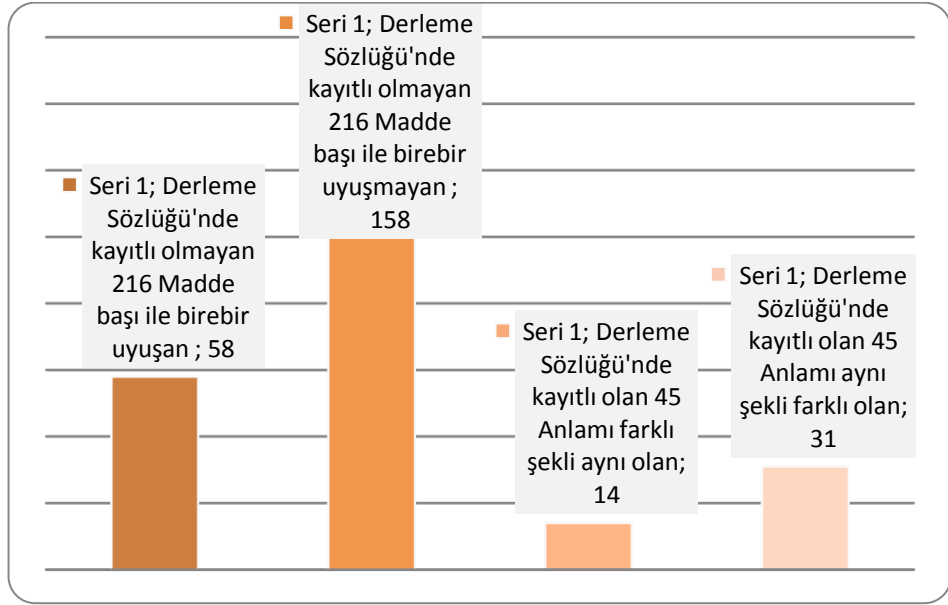
Bunlar değerlendirilmesi neticesinde şu veriler elde edilmiştir:

1. *Ahterî-i Kebîr*'de ağız çalışmalarına katkıda bulunabilecek 261 sözcük tespit edilmiştir. Bu sözcüklerden 45'i *Derleme Sözlüğü*'nde kayıtlı, 216'sı ise kayıtlı değildir.
2. 216 sözcüğün 58'i madde başı ile birebir uyduğu halde 158'i uyuşmamaktadır.
3. 45 sözcüğün 14'ü anlam bakımından *Derleme Sözlüğü*'ndeki sözcüklerden farklılık göstermektedir.
4. 45 sözcüğün 31'i anlam bakımından *Derleme Sözlüğü*'ndeki sözcüklerle aynı olduğu halde şekil bakımından farklılık göstermektedir.
5. 261 sözcükten 191'i isim ve isim soylu sözcük, 63'i fiil, 8'i deyimdir.*

Elde edilen verilerin istatistiksel değerleri, aşağıda verilmiştir:

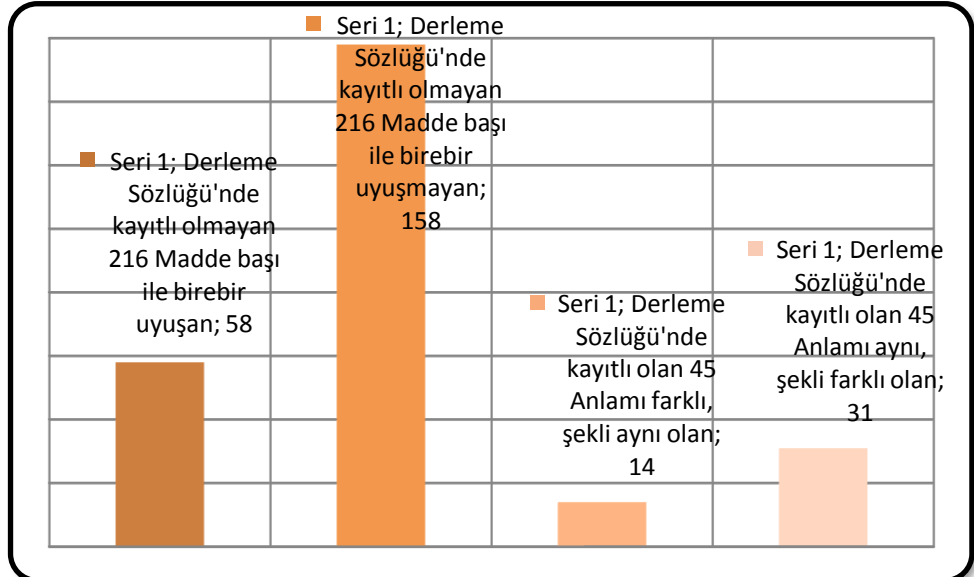
* bkz. Şekil 1, 2a, 2b, 3, 4, 5.

Şekil 1

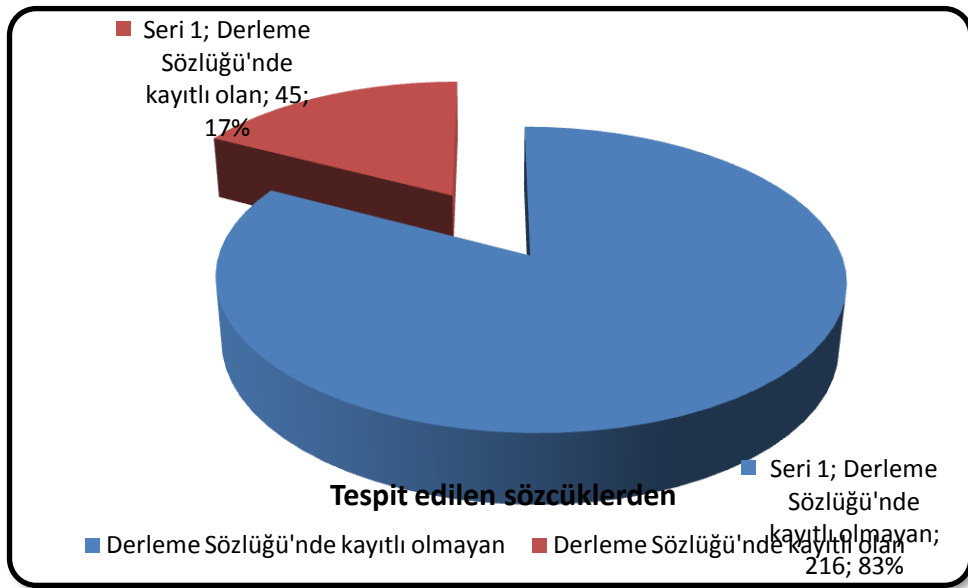
Ahter-i Kebîr'de tespit edilen Türkçe sözcüklere ait sayısal veriler

Şekil 2

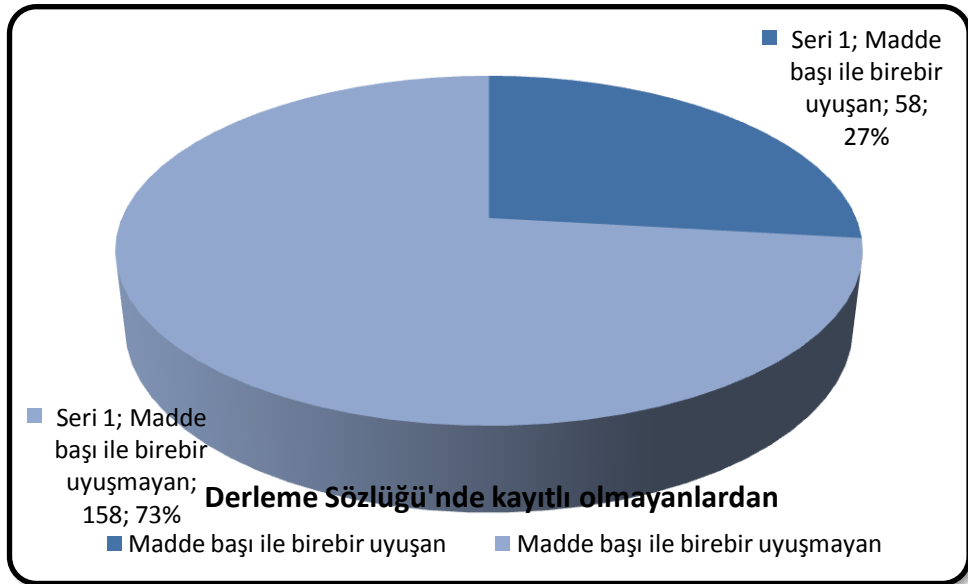
Ahter-i Kebîr'de tespit edilen Türkçe sözcüklerin gruplandırılmasına ait sayısal veriler

Şekil 3

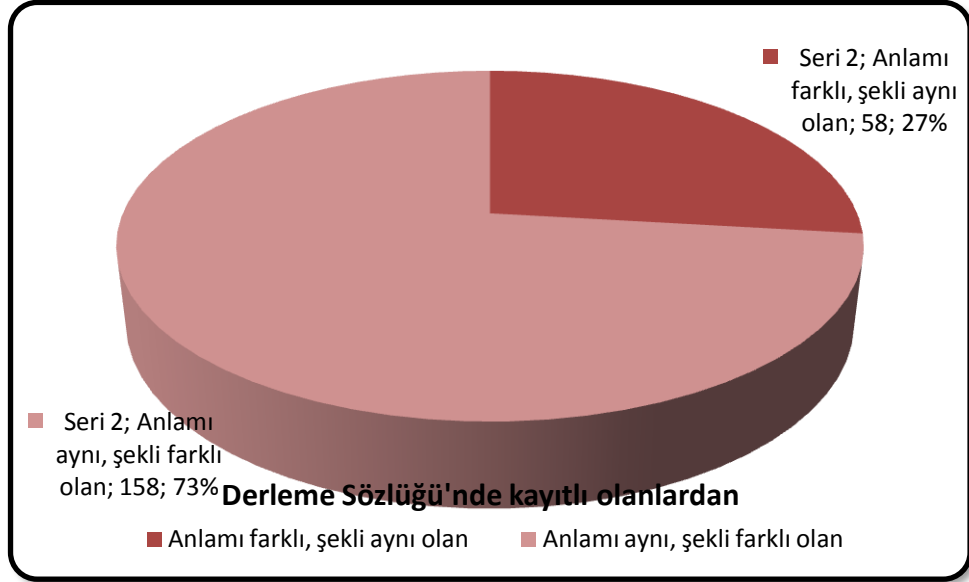
Derleme Sözlüğü'nde kayıtlı olan Ahterî-i Kebîr'deki sözcüklerin yüzdelik dilimi

Şekil 4

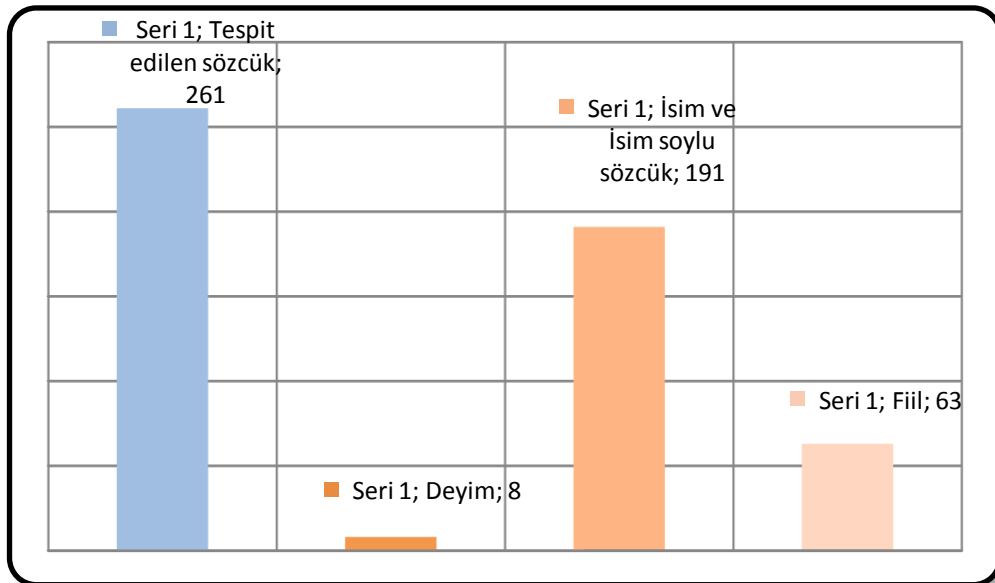
Ahterî-i Kebîr'de kayıtlı sözcüklerden madde başı ile birebir uyuşan ve uyuşmayanların yüzdelik dilimi

Şekil 5

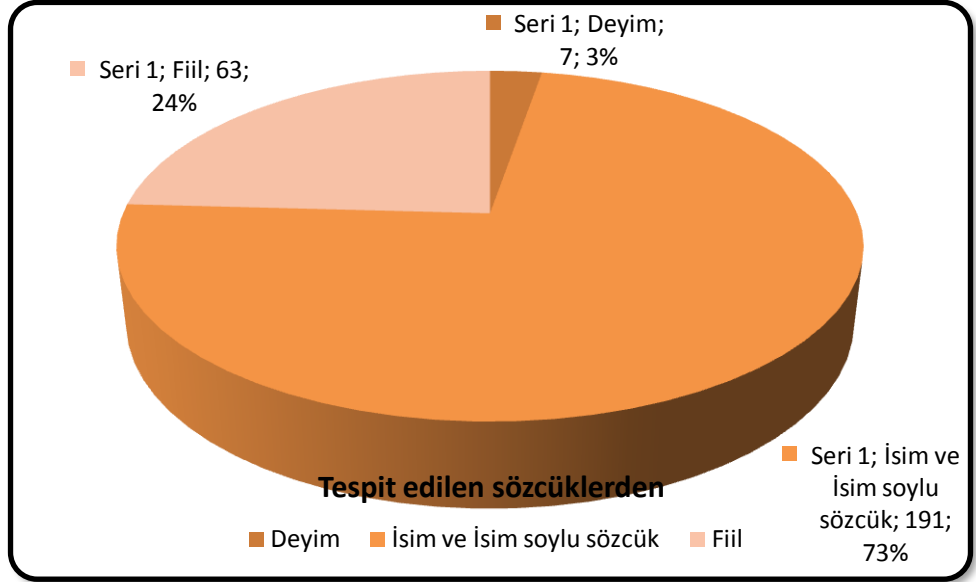
Derleme Sözlüğü'nde kayıtlı olan ancak Ahter-i Kebîr'de anlamı ya da şekli farklı olan sözcüklerin yüzdelik dilimi

Şekil 6

Ahter-i Kebîr'de tespit edilen Türkçe sözcüklerin türüne göre sayısal verileri

Şekil 7

Madde başı ile birebir uyuşan sözcüklerin türüne göre yüzdeleri dilimi

KISALTMALAR

- AK Ahterî-i Kebîr
bkz. bakınız
C. cilt
DS Derleme Sözlüğü
S. Sayı
s. sayfa
s. sayfalar arası
TDK Türk Dil Kurumu

İŞARETLER

- * Deyim
? Anlamı tespit edilmemiş

KAYNAKÇA

- Ahterî Mustafâ Efendi, **Ahterî-i Kebîr**, (Haz. Ahmet Kırkkılıç, Yusuf Sancak), TDK Yayınları, Ankara 2009.
- AKAR Ali, “Ağız Sözlükleri: Yöntem ve Sorunlar I”, **Turkish Studies/Türkoloji Dergisi**, Volume 4/4 (Summer 2009), s. 1-11.
http://www.turkishstudies.net/Makaleler/619319053_akarali.pdf
- AKAR Ali, “Ağız Sözlükleri: Yöntem ve Sorunlar II”, **Turkish Studies/Türkoloji Dergisi**, Volume 4/8 (Fall 2009), s. 216-224.
http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1195214680_19-akarali1841.pdf
- AKSOY Ömer Asım, **Bölge Ağızlarından Atasözleri ve Deyimler**, C. I-II, TDK Yayınları, Ankara 1969.
- AYGEN Mehmet Saadettin, **Afyonkarahisarlı Âlim ve Lügâtçi Muslihiddin Mustafa bin Şemseddin Ahterî**, Türkeli Matbaası, İstanbul 1958.
- BURAN Ahmet **Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri**” TDK Yayınları, Ankara 1996.
- _____, “Derleme Sözlüğüne Katkılar”, **Türk Dili**, S. 535 (1996), s. 38-43.
- BÜYÜKAKKAŞ Ahmet, “Türkiye Türkçesi Ağız Sözlükleri Üzerine Bir Deneme”, **Turkish Studies/Türkoloji Dergisi** Volume 4/4 (Summer 2009), s. 184-195.
<http://www.turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=807.pdf>
- DEMİR Nurettin, “Ağız Sözlükçülüğü”, **Kebikeç**, S.7-8 (1999), s. 67-75.
- DEVELİ Hayati, “Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılmasında Morfolojik Esaslar”, **Türkbilig**, S. 4 (2002), s. 117-124.
- _____, “Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılması”, **Turkish Studies/Türkoloji Dergisi**, Volume3/3 (Spring 2008), s. 183-230.
- ERSÖZ Serpil, “Nazilli (Aydın) Ağzından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies**, C. IX, S. 2 (2009), s. 37-62, İzmir.
http://turkoloji.cu.edu.tr/makale_sistem/tum_list.php?t=tum&psearch=s%F6z1%FC%F0%FC.pdf

- GÜLENSOY Tuncer, **Kütahya ve Yöresi Ağzları**, TDK Yayınları, Ankara 1998.
 “Anadolu Ağzlarından Derleme Sözlüğüne Katkılar”, **Türk Dili**, S. 553 (1998), s. 14-17.
- GÜLENSOY Tuncer - ALKAYA, Ercan **Türkiye Türkçesi Ağzları Bibliyografyası**, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- KALAY Emin, “Edirne İli Ağzlarından Derleme Sözlüğüne Katkılar”, **Türk Dili**, S. 547 (1997), s. 25-33.
- KANAR Mehmet, **Arapça Türkçe Sözlük**, Say Yayınları, İstanbul, 2009.
- KARAHAN Leylâ, **Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması**, TDK Yayınları, Ankara 2011.
 “Ağız Araştırmaları Alanında Yapılması Gereken Çalışmalar”, **Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni Bildirileri**, 9 Mayıs 1997, TDK Yayınları, Ankara 1999, s. 291-297.
- KORAŞ Hikmet, “Derleme Sözlüğüne İlaveler”, **Tübar**, S. XII. (2002 Güz), s. 171-208.
- ÖZDARENDELİ Nursel, “Velimeşe Ağzından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar 1”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 34 (2013), s. 57-79.
[https://www.selcuk.edu.tr/dosyalar/files/303/4_%20nursel%20%C3%B6zdarendeli_docx\(1\).pdf](https://www.selcuk.edu.tr/dosyalar/files/303/4_%20nursel%20%C3%B6zdarendeli_docx(1).pdf)
- ŞANLI Cevdet, “Anadolu ve Rumeli Ağzlarından Derleme Sözlüğüne Katkılar”, **Türk Dili**, S. 572 (1999), s. 670-680.
- TOKAT Feyza, “Çavdır Ağzından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi** S. 3/1 (2014), s. 153-166.
- TOKER, Mustafa, “Derleme Sözlüğü Ve Mersin Ağzı Sözlüğü’ne Tarsus Yöresinden Katkılar”, **Turkish Studies/Türkoloji Dergisi**, Volume 6/3 (Summer 2011), s. 1229-1249.
http://turkishstudies.net/Makaleler/744361282_77_mustafa_toker.pdf
- TOR Gülseren, “Ağız Çalışmalarının Sözlük Bölümü Üzerine”, **Türkiye’de ve Dünya’da Sözlük Yazımı ve Araştırmaları Uluslararası Sempozyumu**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2010, s. 358-381.
- Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, Ankara 2005.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü**, C. I-II, TDK Yayınları, Ankara 1965.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü**, C. III, TDK Yayınları, Ankara 1968.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü**, C. IV, TDK Yayınları, Ankara 1969.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü**, C. V, TDK Yayınları, Ankara 1972.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü**, C. VI, TDK Yayınları, Ankara 1972.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü**, C. VII, TDK Yayınları, Ankara 1974.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü**, C. VIII, TDK Yayınları, Ankara 1975.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü**, C. IX, TDK Yayınları, Ankara 1977.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü**, C. X, TDK Yayınları, Ankara 1978.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü**, C. XI, TDK Yayınları, Ankara 1979.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü**, C. XII, TDK Yayınları, Ankara 1982.
- YILDIZ Osman, “Isparta Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar”, **Turkish Studies/Türkoloji Dergisi**, Volume 2/2 (Spring 2007), s. 790-800.
<http://turkishstudies.net/dergi/cilt1/sayi4/yildizosman.pdf>